

L'ÈXODE DE LES MUNTANYES DE PRADES DURANT ELS SEGLES XIX-XX: MONT-RAL COM A EXEMPLE.

Josep M.T. Grau Pujol
Eugeni Perea Simón

Mont-ral ha tingut un creixement demogràfic lent i sostingut en el decurs del temps, amb alguns cims destacats coincidents amb el desenvolupament agrícola i econòmic de la zona. El conreu de la vinya, que tanta importància va tenir al Camp de Tarragona entre els segles XVIII i XIX, va marcar una d'aquestes osques alcistes a molts pobles catalans, entre els quals es troba Mont-ral. L'any 1860 el poble tenia un cens de 1043 h., amb una densitat de 29'14h/km². Aquests índexs demogràfics són gairebé coincidents amb els de la mitjana comarcal i formen part d'aquell moment estel·lar de la plenitud demogràfica de Catalunya, segons la definició que sobre el període va fer Jaume Vicens Vives. Els censos posteriors a 1860 constataran un devallament en la corba demogràfica de manera persistent i continuada: 925 h. l'any 1887; 766 h. l'any 1900; 564 l'any 1920; 384 l'any 1940 i 292 l'any 1950 (1). Mont-ral, segons el darrer cens del 2001 té, una població de 154 habitants, i una densitat de 4,4 hab./Km². La cultura local ha estat tradicionalment estructurada a l'entorn de l'Església, com es veu en la pervivència de costums i tradicions, llegendes i històries populars o a través de la mateixa onomàstica. Totes les associacions mont-ralenques dels segles XIX i XX són religioses i vinculades a la parròquia: les Filles de Maria (any 1922), que tenia 65 membres; la confraria del Rosari (any 1922), amb 153 membres i la confraria dels Dolors (a. 1906), amb 27 membres (2). Fins a la primera meitat del segle XX, també a l'entorn de la parròquia, s'havia format una petita coral de veus masculines per a solemnitzar els actes litúrgics i les festes majors, caramelles, etc. Convivint amb aquest teixit catòlic, la gent gran del poble ens havia parlat d'un sòlid coneixement de la medicina popular per part de certes persones de la comunitat, tant per a usos humans com ramaders, i de vegades amb implicacions clarament supersticioses. El territori –especialment als Motllats– disposa d'una flora força rica i variada en plantes i herbes remeires que podien facilitar el seu ús terapèutic. Durant bona part del segle XX, els mont-ralencs han tingut escola elemental, atesa per mestres de l'Estat o pel mateix capellà de la parròquia. En temps de collites i de treballs especials al camp, els nois deixaven l'escola per anar a ajudar els pares a les feines agrícoles; a partir dels deu o onze anys molts d'ells ja no hi tornaven, d'ací l'elevat nombre d'analfabetització, com veurem més endavant.

Atenent que el Camp de Tarragona fou receptor de l'emigració de les Muntanyes de Prades durant bona part dels segles XIX i XX, hem pres la vila de Mont-ral com a objecte d'estudi dels seus fluxes demogràfics. On anaven els que marxaven del poble? Qui emigrava? Per què ho feia? (3)

La recerca dels moviments migratoris tant pot realitzar-se des del lloc d'origen com de destinació. Si la informació de què disposem per al primer cas és abundant i detallada, podrem acabar obtenint una visió general d'aquest fluxe demogràfic que respongui a les principals preguntes de qui, on i quan es

realitzen els canvis d'establiment. La documentació per a realitzar aquesta investigació podrà ser municipal (llibres de padrons, cadastres, amillaments, etc.) o parroquial (llibres sacramentals). En ambdós casos, les fonts documentals poden ser força generoses en dades per a confeccionar estadístiques de tot tipus. Per contra, quan aquesta anàlisi es realitza des del lloc de rebuda dels fluxes poblacionals, els resultats de la investigació poden ser molt més limitats, i de caràcter orientatiu, ja que la dispersió geogràfica de la població ens obligarà a extreure mostres informatives de poblacions que, al nostre entendre, ens puguin semblar més representatives.

Les referències sobre immigració mont-ralenca més reculades en el temps que hem vist fins ara són de l'any 1622 i esmenten persones provinents de Gascunya, país d'Occitània; en els segles posteriors n'hi haurà d'altres països europeus, d'Espanya –Andalusia, Castella, Extremadura- i de Catalunya. En tots aquests casos es tractarà de comportaments connectats a moviments migratoris generals, és a dir, que coincideixen amb èpoques de guerres, epidèmies, agricultura en expansió, etc. Els immigrants occitans que arribaren a Mont-ral al segle XVII, per exemple, formaven part d'uns corrents poblacionals que s'instal·laren a la costa catalana a causa de la sobre població del Pirineu i Prepirineu, de les guerres de religió entre catòlics i luterans -les anomenades Reformes-, etc. (4).

Segle XIX

El primer document pres com a base d'estudi d'aquests moviments poblacionals de Mont-ral ha estat el padró d'habitants de la Selva del Camp de l'any 1890, poc abans de produir-se l'extensió de la plaga de la fil·loxera (Document I de l'apèndix). Tot i que el registre aporta molta informació personal, com són noms i cognoms, ofici, estat civil i edat o el grau d'instrucció de les persones, per contra no s'esmenta el temps de residència, per la qual cosa no ens ha estat possible perioditzar els fluxes.

Segons aquest document, a finals del segle XIX els mont-ralencs residents a la Selva del Camp sumen un total de vint-i-una persones, amb un predomini dels homes –dotze- sobre les dones –nou. El secretari que redacta aquest cens diferencia entre la població originària del nucli de Farena i la vila de Mont-ral -cal recordar que aquesta vila té com a agregats poblacionals els masos o nuclis rurals de l'Aixàviga, el Bosquet, la Cadeneta, Cabrera i Farena.

Així, de Farena i residents a la Selva del Camp, comptabilitzem deu persones, gairebé totes elles pertanyents a una mateixa família, la formada pel matrimoni del pastor de bestiar Josep Altès Robert i Maria Roig Òdena, que tenien vuit fills. Una sortida per sobreviure consistia a col·locar les tres noies més grans (de 17 a 24 anys) en el servei domèstic de la ciutat de Reus -el noi, en aquell moment, era a l'exèrcit, en el contingent de lleva. Aquesta tàctica d'ocupació és habitual en les famílies nombroses que es traslladen a la ciutat i una de les poques vies laborals de la dona.

El treball de la població masculina se centra exclusivament en el sector primari -agricultura i ramaderia. Hi ha vuit pagesos -un d'ells es declara jornal·ler- i tres pastors.

Una de les principals estratègies dels individus per a baixar a la plana – en aquest cas a la Selva del Camp- són les aliances matrimonials. En l'exemple suara esmentat veiem com sis homes de Mont-ral van a viure al poble de

l'esposa; un es casa amb una alcoverenca però passen a residir a la Selva i uns altres cerquen muller a Vilaverd i Vilabella, i una dona s'enllaça amb un pagès d'Albarca (Priorat).

Segle XX

La investigació des del lloc de destinació dels emigrants esdevé una excel·lent plataforma per conèixer algunes de les seves característiques socials. A tall d'exemple hem escollit, per a començar el segle XX, els veïns que s'instal·laren a la vila de la Selva del Camp, al peu de la muntanya. La nostra font ha estat el padró tancat a 31 de desembre de 1924 (document III de l'apèndix). En total han aparegut deu mont-ralencs, cinc homes i cinc dones i tret del cas de dos germans (Marcel·lí i Carme Altés Roig) que vivien junts, la resta eren casats o ho havien estat (hi ha un vidu); en el cas de les dones, el cònjuge sempre era un pagès. En tres casos l'edat d'arribada immigratòria és infantil, i en altres dos adulta, però la majoria es traslladen en plena joventut, segurament per col·locar-se de mosso (els nois) o de minyona (les noies).

Atenent l'elevat grau de parentiu existent entre els immigrants dels pobles petits, era previsible que funcionaria una xarxa de relacions familiars que no solament actuaria de crida o d'invitació a la immigració, sinó que també i sobretot, serviria d'aixopluc en el moment d'arribar i d'atendre els problemes d'adaptació laboral i social. Aquest comportament és habitual en els mecanismes de la immigració moderna.

Encara que sigui de passada, voldríem esmentar tres casos més d'altres poblacions properes de les Muntanyes de Prades.

L'any 1919, de la Febró arriba a la Selva del Camp el ferrer Antoni Martorell Roig, de 65 anys, i l'any 1922 el fadrí de 23 anys Joan Llort, que es col·loca de mosso carreter.

L'any 1929 procedents de Rojals, a la Selva del Camp trobem Antònia Dolcet Escoté, vinguda als 28 anys, casada amb un pastor de Vilaverd (en el padró consten com a transeünts). De Capafonts sobresurt una altra dona, Rosa Venrell Corts (5) nascuda l'any 1864, que es casà a la Selva, on posteriorment enviudà; vivia amb els seus fills ja selvatans, dedicats a l'agricultura.

El cens electoral de l'any 1928 dóna per a Mont-ral un total de 156 residents majors d'edat, desglossats en 124 homes i 32 dones; la mitjana d'edat és de 51 anys, amb variables extremes compreses entre 25 i 88 anys. D'aquestes persones n'hi ha 119 d'analfabetes, és a dir, el 76% (el 73% d'homes i el 26% de dones) i saben llegir i escriure 37 individus, el 23% (el 97% homes i el 2% dones).

Segons el cens de racionament de Mont-ral de l'any 1944, els oficis no pagesos de la vila eren: 1 carter, 1 carter peató, 1 propietari, 2 mestres i 12 pastors.

Entre 1945 i 1948 a Mont-ral hi ha 15 caps de casa (10 homes i 5 dones) que emigren cap a llocs més atractius econòmicament: 5 a Reus, 2 a La Riba, 2 al Pla de Santa Maria, 2 a La Selva del Camp, 2 a Alcover, un a Els Omellons (les Garrigues) i un més a l'Espluga Calba (també a les Garrigues). La mitjana d'edat és de 52 anys, amb variables extremes d'entre 36 i 73 anys. D'aquestes persones n'hi ha 10 que saben llegir i 5 que són analfabetes (3 d. i 2 h.).

L'altre cens electoral que hem vist data de l'any 1951. Aleshores Mont-ral comptava amb 209 residents majors d'edat (116 homes i 93 dones); la

mitjana d'edat era de 46 anys, amb variables extremes compreses entre els 21 i 81 anys. Sabien llegir 135 persones, és a dir, el 64% del conjunt d'habitants (el 59% d'homes i el 40% de dones); el nombre d'analfabets era de 74, és a dir, el 35% del grup (el 56% de dones i el 43 % d'homes).

El destí escollit pels mont-ralencs a l'hora d'immigrar era, segons un cens de l'any 1943, les ciutats de Reus i Valls (10 persones cadascuna); Capafonts, 9 ; Sant Sadurní d'Anoia 4; Alcover i Tarragona (3 cadascuna); la Riba, 2 i la Febró, una persona.

Els terratinents de Mont-ral, segons un cens de l'any 1905 que hem consultat són preferentment dels pobles de l'Alt Camp –vint-i-cinc-, seguits de Reus –disset- i de Barcelona –onze. N'hi ha cinc de domicili desconegut.

Conclusions

La informació documental esparsa i fragmentària amb què hem treballat fins ara no ens permet establir unes conclusions generals sobre els moviments poblacionals de Mont-ral. Caldrà esperar a tenir major informació, seriada a ser possible. Tanmateix, es deixen entreveure algunes línies o tendències –per altra banda lògiques i universals- que volem esmentar.

L'efecte imant de la població rural vers les grans ciutats –Reus i Valls (6)- es produeix per la relativa facilitat que tindran els immigrants de trobar feina i el possible accés dels seus fills a l'ensenyament i a la cultura, la qual cosa els beneficiaria en el futur -ja hem vist com els percentatges d'analfabetisme eren força alts a la ruralia, amb una tendència a la baixa a mesura que avança el segle XX (el 76% l'any 1928 i el 64% l'any 1951). Aquestes dades d'alfabetització no difereixen excessivament de les generals de l'època a la comarca (7).

Les tendències migratòries cap a les ciutats també podrien venir facilitades pels contactes i influències laborals proporcionades pels terratinents, ja que hem observat com un bon nombre d'aquests habitaven a ciutats com Reus i Valls. En aquestes estratègies tampoc són negligibles els vincles familiars o amicals dels veïns d'un poble emissor respecte als receptors, o els matrimonis convinguts entre membres de distintes poblacions.

L'elevat nombre de pastors que trobem a partir del segle XX podria estar en relació amb el retrocés de la vinya i el creixement de les terres de pastura a les muntanyes de Prades. Escriptors contemporanis han destacat, per exemple, que a primers del segle XX a Mont-ral només es recol·lectava ordi i civada (8), la qual cosa obligava a tenir terres de guaret on pasturar. La disminució de la vinya també podia facilitar el creixement de la cabanya.

La majoria de cognoms de Mont-ral es mantenen al llarg dels segles amb una presència sòlida i estable, i les variables que s'introdueixen per l'emigració són perfectament localitzables i datables en el temps. Així doncs, els cognoms també ens podran ajudar a detectar i a connectar els fluxes migratoris. Les seves grafies en els llocs de recepció solen deformatar-se.

APÈNDIX

DOCUMENT I

Relació alfabètica de persones nascudes al terme de Mont-ral amb residència a la Selva del Camp.

Font: Arxiu Històric Municipal de la Selva del Camp (AHMS), Padró d'habitants de 1890, reg. 4479.

- Antoni Altès Magraner, pastor, casat, de 48 anys; la seva muller era de la Selva del Camp.
- Josep Altès Oller, pastor, c., la seva esposa era de la Selva del Camp.
- Josep Altès Robert, pastor, c., de 51 anys; la seva dona era del mas Roig de Farena.
- Rosa Altès Roig, minyona, soltera, de 24 anys; era nada a Farena. Treballava a Reus.
- Pere Altès Roig, pagès, s., de 21 anys; era nat a Farena i en aquell moment servia a l'exèrcit.
- Teresa Altès Roig, minyona, s., de 19 anys; nascuda a Farena. Treballava a Reus.
- Antònia Altès Roig, minyona, s., de 17 anys; nada a Farena. Treballava a Reus.
- Carme Altès Roig, s., de 14 anys; nada a Farena.
- Joan Altès Roig, s., d'11 anys; natural de Farena.
- Marce.lí Altès Roig, s., de 9 anys; nascut a Farena.
- Francesca Altès Roig, s., de 5 anys, nada a Farena.
- Josep Miquel Torrell, pagès, c., de 25 anys; la seva dona era de la Selva del Camp.
- Joan Roig Balenyà, jornaler, c., de 42 anys; la seva dona era d'Alcover.
- Maria Roig Boquer, pagès, c., de 68 anys; la seva dona era de la Selva del Camp.
- Maria Roig Òdena, c., de 50 anys; el seu home era de Mont-ral (Josep Altès).
- Rosa Roig Pàmies, c., de 54 anys; el seu home era un pagès d'Albarca (Priorat).
- Antònia Roig Pàmies, s., de 56 anys; conviu amb la seva germana i cunyat.
- Pere Roig Vallverdú, pagès, c., de 70 anys; la seva muller era de Vilaverd (Conca de Barberà).
- Francesc Roig Serra, pagès, c., de 37 anys; la seva esposa era de la Selva del Camp.
- Josep Roig Serra, pagès, c., de 43 anys; la seva muller era de Vilabella. El seu pare era Pere Roig V.
- Pere Vallverdú Prats, pagès, c., de 44 anys; nat a Farena. La seva esposa era de la Selva del Camp, on tindran el seu primer fill l'any 1880.

DOCUMENT II

Propietaris de finques urbanes en el terme de Mont-ral amb residència forània (1905)

Font: Arxiu Històric Comarcal de Valls (ACV). Fons Municipal de Mont-ral. Registre fiscal d'edificis i solars de Mont-ral

- Josep Barberà Vilamajor, veí de Reus.
- Josep Basora Agustenc, veí de Reus.
- Antoni Basora Oller , és administrador de les propietats. Josep Besora Vallverdú, de Barcelona.
- Joan Besora Nogués, veí de Reus.
- Josep Besora Prats, veí d'Alcover; Josep Besora Vallverdú, del Mas de la Costa, de Cabrera, veí Barcelona.
- Pere Boquer Roig, veí de Reus.
- Joan Boquer Torrell, veí de Reus.
- Pere Cavaller Altès, s'ignora el seu domicili.
- Rafael Cavaller Prats, d'Albarca (Priorat).
- Hereus de Jaume Cavaller Roig, veí d' Alcover.
- Pere Cavaller Robert, veí de la Mussara (Vilaplana).
- Ramon Cavaller Robert, veí de Valls.
- Maria Claver Gras, s'ignora el seu domicili.
- Josep Canyelles Rodon, veí de Barcelona.
- Francisca Castaños Echevarria (propietària de la Central Elèctrica de Mont-ral), amb residència a Barcelona.
- Pau Escarrer Mercader, veí de Constantí.
- Antoni Fonts Roig, veí de Vilallonga del Camp.
- Pere Gras Masdeu, s'ignora el seu domicili.
- Rosa Gras, veïna de Valls.
- Joan Guasc Pallisser, veí de Reus.
- Josep Isern Domènec, veí d'Alcover.
- Pere Isern Ferrer, veí de la Selva del Camp.
- Josep Isern Millet, veí de Barcelona.
- Pere Isern Prats, veí de Reus.
- Josep Isern Serra, veí de Barcelona.
- Joan Llorc Pocurull, veí de Capafons.
- Joan Magraner Isern, veí d'Alcover.
- Joan Masquer Punsoda, veí de Valls.
- Pere Miquel Cavaller, veí de Barcelona.
- Josep Miquel Isern, veí de la Selva del Camp.
- Josep Muster Barberà, veí de Reus.
- Antoni Muster Torrell, veí de Reus.
- Maria Oller Cavaller, veïna de l'Albiol.
- Joan Oller Isern, veí de la Riba.
- Francesc Oller Muster, s'ignora el seu domicili.
- Agustí Oller Soler, veí d'Alcover.
- Joan Pocurull Balanyà, veí de Capafons.
- Isidre Prats Cavaller, veí de Reus.
- Josep Prats Miró, veí de Reus.
- Rosa Roig Agustenc, veïna de Reus.
- Josep Roig Isern, veí de Prades.
- Joan Roig Isern, s'ignora el seu domicili.
- Josep Roig Serra, la Selva del Camp.
- Agustí Robert Cavaller, veí de Valls.
- Ramon Trullàs, veí de Barcelona.
- Antoni Torrell Pàmies, veí d'Alcover.
- Antoni Torrell Soler, veí de Valls.

- Joan Vallverdú Pallisser, veí de Reus.
- Antoni Vallverdú Torrell, veí de Reus.
- Teresa Vallverdú Torrell, veïna de Reus.
- Gabriel Vilalta Amenós, veí de Montblanc.
- Josep Vilalta Corts, veí de Valls.
- Josep Vilalta Guasc, veí de Reus.
- Miquel Vilalta Serra, veí de Reus.
- Ramon Vilarrubí, veí de Valls.
- Teresa Soler Oller, tenia un administrador veí de Barcelona.
- Josep Soler Puig, de Barcelona
- Salvador Solanes Soler, de Barcelona

Els membres de l'ajuntament i de la junta pericial que signen aquest document de l'any 1905 són : Joan Robert, Pere Vallverdú, Joan Prats i Josep Soler.

DOCUMENT III

Persones nascudes a Mont-ral residents a la Selva del Camp l'any 1924.

Font: Arxiu Històric Municipal de la Selva del Camp (AHMS). Padró d'habitants de l'any 1924. Reg. 4481, caixa 185.

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Ofici</i>	<i>EC.</i>	<i>AN.</i>	<i>AV</i>	<i>Edat vinguda</i>
-Francesca Altés Roig 17 anys. (A)		--	cas.	1864	1881
-Rosa Altés Roig anys (B)		--	cas.	1872	1919 38
-Joan Altés Roig 16 anys (A)		pagès	cas.	1878	1894
-Marcel.lí Altés Roig	pastor	sol.	1882	1887	5 anys
-Carme Altés Roig 10 anys		--	sol.	1877	1887
-Bonaventura Isern Basora (dona)			cas.	1873	1898
-Joan Isern Magraner 53 anys (C)			pagès cas.	1860	1913
-Josep Miquel Torrell 24 anys	pagès	vídu	1864		1888
-Carme Roig Robert anys (A)		---	cas.	1884	1909 25
-Francesc Roig Serra 3 anys (A)			pagès cas.	1859	1862

(A) Cònjuge natural de la Selva del Camp

(B) Cònjuge natural de l'Albiol

(C) Cònjuge natural d'Alcover. Abreviatures : EC : Estat Civil ; AN : Any de naixement ; AV : Any de Vinguda ; cas : casat/da ; sol : solter/ra.

DOCUMENT IV

Habitants del terme de Mont-ral que causen baixa en la subscripció al plat únic, per canvi de residència, el 1940.

Font: ACV, Fons Municipal de Mont-ral. Fitxes de subscripció al plat únic.

- Joan Oller Isern (Cabrera) passa a Valls.
- Josep Isern Soler (la Vall) passa a Alcover.
- Teresa Marcos Pàmies, passa a Valls.
- Lluís Fort Altès, passa a Alcover.

DOCUMENT V

Habitants del terme de Mont-ral que causen baixa per canvi de residència en les Llibretes de Racionament (octubre de 1943)

Font: ACV, Fons Municipal de Mont-ral. Secció Proveïments, sèrie racionament.

- Josep Guasch Balanyà (del Mas d'En Toni, Farena) passa al Catllar.
- Joan Prats Cavallé (del Bosquet) passa a Valls.
- Teresa Prats Torrell (del Bosquet) passa a Reus.
- Montserrat Andreu Barberà (Farena) passa a Reus.
- Estanislau Buldó Pucurull (la Cadeneta) passa a Capafons.
- Carme Barberà Vallverdú (idem).
- Joan Buldó Pocurull (idem)
- Maria Buldó Barberà (idem)
- Pere Buldó Barberà (idem)
- Montserrat Andreu Barberà (Farena) passa a Reus.
- Ramon Vendrell Vallverdú (Farena) passa a Tarragona.
- Jacint Figuerola Segí (Mont-ral) passa al Catllar.
- Serafí Huguet, (Mont-ral) passa a Valls.
- Joan Oller Isern (Cabrera) passa a Valls.
- Rosa Altès Vives (idem)
- Alfred Oller Altès (idem)
- Joan Oller Altès (idem)
- Rosa Isern Isern (idem)
- Antònia Oller Isern (idem)
- Pere Vallverdú Fort (la Cadeneta) passa a Capafons.
- Maria Agustenc Vallverdú (idem)
- Concepció Agustenc Vallverdú (idem)
- Teresa Boquer Vallverdú (les Masies) passa a Valls.
- Maria Vallverdú Roig (Farena) passa a Sant Sadurní d'Anoia.
- Lluïsa Vallverdú Roig (idem)
- Rosa Vallverdú Roig (idem)
- Pere Rius Altès (la Cadeneta) passa a Alcover.
- Eugeni Oller Soler (Cabrera) passa a Tarragona.
- Pere Soler Llorens (Cabrera) passa a la Riba.
- Margarida Vallverdú Cavallé (del Mas Nayo, passa a Tarragona.

- Maria Isern Vallverdú (Aixavega) passa a Reus.
- Lluïsa Isern Vallverdú (idem)
- Montserrat Isern Vallverdú (idem)
- Filomena Feliu Vallverdú (la Cadeneta) passa a Reus.
- Marià Isern Isern (la Cadeneta) passa a la Febró.
- Pere Joanpere Prats (del Mas de Sisteré, de l'Aixàviga) passa a Valls.
- Anna Muster Riber (Farena) passa a la Riba.
- Ramon Civit Callau (Farena) passa a Reus.
- Àngela Vallverdú Fort (la Cadeneta) passa a Capafons.
- Maria Vallverdú Roig (Farena) passa a Sant Sadurní d'Anoia.
- Josep Barberà Vallverdú (Farena) passa a Reus.
- Rosa Roig Masdeu (Aixavega) passa a Reus.
- Teresa Altès Boquer (Cabrerera) passa a Alcover
- Maria Oller Altès (Cabrerera) passa a Alcover

NOTES

- (1) IGLÉSIES FORT, Josep : "El poblament a les muntanyes de Prades", in *XVIII Assemblea Intercomarcala d'Estudiosos*. L'Espluga de Francolí, 1983, ps. 19-33.
- (2) SOLÀ I GUSSINYER, Pere: *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana. L'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*. Diputació de Tarragona. Tarragona, 1998, ps. 233-4.
- (3) Els treballs publicats fins ara sobre despoblació a les muntanyes de Prades son pocs, però serveixen per a establir comparances i, en un futur, elaborar un estudi de síntesi. Vegeu, en aquest sentit, els articles de PUIG I TÀRREC, Roser: "L'èxode rural i la fil·loxera: de l'Espluga de Francolí a Tarragona (1905)", in MAS, M.C.-SOLER, E.-A. (eds): *Recull Miquel Melendres i Rué (1905-1974)*. Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental "Margalló del Balcó", 1995, ps. 115-136; GRAU, Josep M.T.-RISUEÑO, Josep: "El moviment migratori de la Conca de Barberà a la ciutat de Reus a inicis del segle XX", in *Aplec de Treballs* (Montblanc) 19 (2001) ps. 133-142; MANENT, Albert: *Llunari de noms i mots. Qüestions d'onomàstica, dialectologia i despoblament del Camp de Tarragona*. Ed. del Centre de Lectura. Reus, 2003: en aquesta obra es dóna informació sobre despoblació dels masos, llogarrets i cases de l'Arbolí al segle XX (ps. 163-175; sobre l'antic terme de la Mussara (ps. 177-188) i sobre el llogarret de Mascabrers, del terme de l'Aleixar (ps. 189-198); per l'Albiol i d'aquest mateix autor, vegeu, "Masos, llogarrets i cases de l'Albiol al segle XX. Un procés de despoblació", in *Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs* (Alcover) 91 (2000), ps. 19-34 -els treballs de Manent es basen, exclusivament, en fonts orals. Finalment, citar el treball en premsa de Josep M. T. GRAU i Roser PUIG: "L'atracció de la capital provincial: emigrants de la Conca de Barberà a Tarragona després de la fil·loxera", in *Aplec de Treballs* (Montblanc) 21 (2003).

- (4) PEREA SIMÓN, Eugeni: *La geografia i la història de Mont-ral a través de la seva onomàstica*. Institut Cartogràfic de Catalunya-Societat d'Onomàstica. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1992, p. 65. Sobre Mont-ral també hi ha dos treballs que parlen sobre la literatura generada pel seu territori, els quals ens ofereixen un visió singular de la societat i de la geografia: "El paisatge de Mont-ral segons els escriptors que l'han conegut", in *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 36, v. VIII. Barcelona, 1993, ps. 179-190 i "Farena, vila blava", in *L'Orella de Farena*, monogràfic 1 (1999), ps. 25-26.
- (5) La grafia correcta és Vendrell. Sobre l'evolució d'aquest cognom cf., PEREA, *La geografia...*, ps. 81-90.
- (6) Les migracions i la seva incidència en el creixement vallenc són analitzades en l'obra de ROQUER, Santiago (coord.): *Valls i la seva història* (I). Institut d'Estudis Vallencs. Valls, 2003, p. 61.
- (7) L'alfabetització dels pobles de la comarca de l'Alt Camp, entre els segles XIX i XX va del 16% al 77% segons les dades aportades per ROQUER, Santiago (coord.): *Valls i la seva història* (I). Institut d'Estudis Vallencs. Valls, 2003, p. 455. Estudis sobre la comarca veïna del Baix Camp coincideixen en aquests índexs, doncs a la segona meitat del segle XIX l'analfabetisme es xifrava en un 81'30%, VERNET BORRÀS, Joan: *Anar a escola i a soldat a Reus i al Baix Camp durant el Sexenni Democràtic (1868-1874)*. Edicions del Centre de Lectura. Reus, 2002, p. 3.
- (8) GRAS I ELIES, F.: *Historia de los lugares, villas y ciudades de la provincia de Tarragona*. Tipografia de Julian Doria. Barcelona, 1907, p. 82. Sobre les activitats econòmiques de la vila cf. PEREA, *La geografia...*, ps. 69-77.

Article publicat a : *Butlletí.Centre d'Estudis Alcoverencs (Alcover)* 101 (gener-març 2003) ,ps. 21-34